

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗМУ ЛЕОПОЛЬДА ФОН ЗАХЕР-МАЗОХА ТА ЙОГО РЕЦЕПЦІЯ Ж.ДЕЛЬЗОМ

Уродженець Дрогобича, австрійський письменник Леопольд фон Захер-Мазох (1836-1895) свій творчий шлях розпочав у 60-ті рр. XIX ст. як етнографічний реаліст. У своїх новелах, пов'язаних з українською та єврейською тематикою - "Коломийський Дон-Жуан", "Місячна ніч", "Розлучена", "Граф Донський", "Відставний солдат", він наслідує форму "оповідання в оповіданні", яку І.С.Тургенєв використав у "Записках охотника". Через цю обставину Л. Фон Захер-Мазоха отримав у критиків найменування "австрійського Тургенєва". Отже, спочатку творчість Захер-Мазоха цілком відповідала популярній на той час реалістичній парадигмі.

В 1870 р. письменник публікує роман "Венера у хутрі", в якому реалістичність "оповідання в оповіданні" набула нетипового характеру. Реалізм на засадах галицького етнографізму, якого Мазох дотримувався в попередніх творах, у "Венері в хутрі" використовується автором лише в якості оповідного "каркасу" на початку роману, коли оповідач зустрічається з головним героєм Северином Куземським у його маєтку в Коломийській околиці. В процесі переміщення дії роману з Галичини до Відня, а згодом до Флоренції розповідь Северина поступово втрачає реалістичні риси і набуває, за висловом Ж. Дельоза, "мазохістського фанатизму".

Проте, як свідчать у своїх мемуарах дружина Мазоха Ванда і його секретар Карл Фелікс фон Шліхтеголь, джерелом для написання "Венери у хутрі" стали реальні стосунки автора роману із заможною 25-річною вдовою Фані фон Пістор, з котрою Мазох як її слуга вирушив у подорож до Флоренції. Зовнішність героїні роману Ванди фон Дунаєвої змальована з фрау Пістор – така ж зеленоока, хтива красуня з розкішним рудим волоссям. Зміст угоди між Северином і Вандою відтворює положення реальної угоди, укладеної між Фані і Мазохом 8 грудня 1869 р. Опис картини у маєтку Северина цілком відповідає фотографічному зображенню Захер-Мазоха, котрий стоїть на колінах перед Фані в позі цілковитої відданості. Реальне підґрунтя мала і описана в романі поява "третього" – грека Алексіса. Прототипом Алексіса в дійсних відносинах Фані і Мазоха виступив італійський актор Сальвіні.

Разом з тим у Северина романтичні фантазії починають переплітатися з дійсністю. Прокинувшись, він сам себе запитує: "що відбулось в дійсності з того, що проноситься у моїх спогадах? Що було і що я тільки бачив уві сні?" [1, 97]. Северин називає себе "надчуттєвою" (ubersinnlich) особистістю, в котрій все укорінено в фантазії і звідти отримує імпульси до реальних дій. У Северині втілено риси, властиві романтичним героям Гофмана, Гейне і Ейхендорфа. Подібно до них, він закохується у статую і картини. Однак, як зазначає сам герой, "моя фантазія стала дійсністю. Що ж я відчуваю? Чи розчарувало мене втілення мого марення у реальність? Ні! ... Яка це насолода – бути її рабом!" [1, 97-98].

Описане Захер-Мазохом у романі явище в 1891 р. австрійський психіатр Рихард фон Крафт-Ебінґ охрестив за прізвиськом автора "мазохізмом" і визначив як статево перверсію (сексопатологічне збочення).

Докорінна зміна у ставленні до мазохізму відбулася після публікації праць австрійського психіатра і філософа З.Фройда "Економічна проблема мазохізму" (1924) і французького філософа Ж.Дельоза "Представлення Захер-Мазоха" (1967). За влучним визначенням Ж.Дельоза, мазохіст за суттю Мазох є ідеалістом і мрійником. Він у своєму фантазмі не заперечує і не ідеалізує дійсність, але – відхиляє її заради власного ідеалу. Тому важливою уявляється здатність усвідомлювати мазохістський ритуал і закладену в його основу ідею не з точки зору перспективи їх реального життєвого чи художнього втілення і не з огляду на ті наслідки і межі, на які наштовхується мазохіст у прагненні до реалізації власного фантазму, але усвідомлювати мазохістський конструкт сам по собі, "в чистому вигляді", з позиції його психологічної визначеності, метафізичної глибини та естетичної продуктивності. Дельоз робить наголос на договірному характері мазохістських стосунків і подвійному зиску, який дістає мазохіст з цієї угоди. Уклавши угоду саме з жінкою, котра як особа не виступає в патріархальному суспільстві повноправним суб'єктом права, і підносячи її свавілля до статусу закону, мазохіст, по-перше, перетворює саму ідею закону і договору в громадянському суспільстві, а разом з ними й інститут державної влади на об'єкт гумористичного ставлення; по-друге, договір закріплює обов'язок фізичного покарання для мазохіста, а отже, і неминучість отримання ним задоволення.

Переоцінка культурного значення мазохізму, розпочата Фрейдом і Дельозом, увінчалася весною 2003 р. проведенням в Граці (місці написання "Венери у хутрі") масштабного "мазохського" фестивалю, в рамках якого відбулася солідна культурологічна конференція, низка представницьких перформансів на тему "Мазохізм у світовій культурі". Цей фестиваль засвідчив докорінну зміну ставлення до Леопольда фон Захер-Мазоха та його творчості, а також надзвичайну важливість для сучасної культури поняття "мазохізм"; вони стали знаком емансипації культурної свідомості від репресивного в своїй основі уявлення про певну, раз і назавжди дану норму статевої відносин.

Література:

1. Захер-Мазох Л. фон Венера в мехах: Роман / Леопольд фон Захер-Мазох [пер. с нем. О. Кулишкіна]. – СПб.: Азбука-классика, 2008. – 224 с.